

VANCSURA ISTVÁN:

A Baja környéki nyárasok telepítésének és kezelésének előbbi módszerei

Őshonos nyárfajainknak az időközönként helyét változtató Dunameder újképződésű, növényzet nem borította homok- és iszapzatonyai biztosították fa-
nemzedékről nemzedékre a magról való természetes felújulás és elterjedés lehetőségét. Ez a folyamat ősidőktől tart, csökkent mértékben még napjainkban, a mederszabályozás után is.

Természetesen nem gondolhatunk ilyen úton létrejött elegenden nyárújlatokra. Az újulat rendszerint fűzzel elegyenes jelenik meg, kezdetben legtöbb esetben a fűz a domináns. Későbbiekben aztán a relatív talajmagassági szinttől és talajösszetételtől függő vízgazdálkodás dönti el, melyik fafaj marad meg. Nedves, mélyebb helyeken a fűz, magasabb, száraz kvárcromokon esetleg már csak a feketenyár. Közben minden elegyedés előfordulhat. Sorsukba kezdetben az elöregedés, partszakadással a mederbezuhanás, majd mindig jobban és jobban az ember igénye szól bele. Ebben az időszakban mesterseges, tehát emberi beavatkozással történt telepítésre vagy felújításra aligha kerülhetett sor. Még nem volt érték a nyárfa, talán tüzelőnek sem. De a nyár igen értelmes fa. Élelmességére jellemző, hogy a mederbe szakadt törzsről letépdőtt, partról lelógó gyökerei hajtást, majd új törzset fejlesztenek. Kitünően sarjad. Dunatájunk legsivárabb kvárcromoktalaján is többé-kevésbé díszlik vagy sínylődik, de él a nyárfa és képviseli az erdőt ott, ahol mai gyakorlati ismereteink szerint más őshonos fák erdőállományt nem alkotnak.

Az idők múlásával *mindinkább beleszólt a hazai nyárfák és nyárerdő sorába az ember fejszéje.* És mi történt? A kivágott fák, erdők helyén előtörték a tuskó- és gyökérsarjak, új erdő lett a kivágott helyén. Más művelésre az áradmányos terület ma sem felel meg, régen sem volt használható. Közfelfogás szerint természetesnek tartották, hogy a fák „maguktól” nőnek. Ez így is volt az első erdőirtások idejétől egészen az elmúlt utolsó egy-két évszázadig. *Sarjról újultak fel* hazai nyárasaink, különösen a külterjes gazdálkodást folytató erdőbirtokokon. Napjainkban így céljainknak, követelményeinknek, igényeinknek csak kivételes esetekben felelnek meg, illetve fogadhatók el. Az ismételt, sorozatos sarjaztatásnak rossz hatása is jelentkezett, mert egy-egy rossznövésű, mézgás, gyűrűsválású fa gyökérsarjai több tarravágás és újrasarjadás után félholdnyi területet is elfoglaltak.

Az alsópörbölyi 96/a erdőrésztlet ötödik éves nemesnyárasa

Régebben tehát általában sarjaztatással újultak vagy újítottak fel a nyár-erdőterületek. Az intenzív erdőművelési beavatkozásokat sokhelyütt minden bizonnyal nélkülözték. A jobban hozzáférhető helyeken tisztították, gyérítették, a kevésbé feltárt részeken azonban nőtt, ahogy tudott, míg ki nem száradt vagy újból ki nem vágták. Ha valahol nem újult fel az erdő, esetleg első próbálkozásra sem sikerült felújítani, maradt évekig parlag vagy legelő, amíg a természet idővel újabb faállományt nem telepített rá. Még az 1950-es évek elején is látható volt olyan 45—50 éves feketenyáras, amiben sem tisztításnak, sem gyérítésnek nyoma nem volt, tuskóbütüt még korhadat sem lehetett benne találni. Ezt még a fatolvajok, a nagymúltú bajai ladikos facsászárók is elkerülték, mert nehezen volt járművel megközelíthető.

Tehát valahogy így volt régen: *települt magról önvetényüléssel, újult sarj-ról*. Pénzt alig áldoztak a felújításukra, mert amint látjuk, enélkül is megnőtt valahogy. Sok esetben a tisztításokat csak akkor végezték bennük, amikor már szállításra érdemes faanyagot adtak, s akkor is részes munkával. A beienyülások vagy negatívok voltak, vagy a rudaskorban levő faegyedeknek éppen javát vágták ki a részesvállalkozók „fa ez is, az is” elv alapján, vagy olyan okoskodással, hogy a kisebb hadd nőjön, a nagyobb, erősebb már kivágható. A gyérítések során — bár ezek is inkább csak a száradókra és alászorultakra szorítottak — mégis jobb volt a helyzet, mert ahol megtörténtek, ott már a kezelőszemélyzet törzsenkénti, tehát egyedi kijelölései alapján hajtották azt végre.

A különböző erdőbirtokokon a *gazdálkodás nem volt egyöntetű*. A ráfordítások és az intenzitás a maraditól a haladóig változott. A közelben leghaladóbbnak a volt közalapítványi erdőbirtokon folytatott gazdálkodás volt nevezhető. Környékünkön a nyárat és a fűzet általában 30 éves vágásfordulóban kezelték. Annyit kell még itt megjegyezni, hogy a kitermelt hazainyár anyagából főleg tűzifa lett, bár a szép csomoronyár rönköket egy időben keresték a bútorgyárak. Elenyészően keveset a helyszínen használt fel még a teknővájó vándoripar. Ezek a piaci, illetve értékesítési viszonyok némileg magyarázzák az erdőművelési ágazat akkori gyenge intenzitását. (Közbevetőleg jegyzem meg, hogy az első próbavagon papírral is csak 1947-ben szállították a papírgyárba, kanadai nyárfából.) Ilyenformán voltak régen az őshonos nyárrakkal.

A *nemesnyárok* tekintetében vissza kell pillantanunk 80—100 évvel ezelőttre, a nemesnyárok telepítésének kezdeti korára. Mint tudjuk, a nemesnyárok itt nem őshonosak. Általában az északamerikai feketenyárnak és a mi feketenyárunknak hibridjei. Magról kelve nem örökítik az anyanövény tulajdonságait. Visszaütnek, főleg a hazainyár nagyszülőre. Szaporításuk ezért vegetatív úton, dugványozással történik.

Nagyobb mérvű telepítésük, elterjesztésük a Duna-tájunk ármentesítése után kezdődött, kb. 50 évvel ezelőtt, a töltések, védgátak építésének befejezése után. Ekkor kezdenek megjelenni a nemesnyárok telepítéseként, majd felújításokként. Az ármentetté vált, a védgátépítés után a hullámtérből kikerült erdőket több helyütt kitermelték és átalakították szántókká (Várszeg stb.). Ezek helyett a tulajdonos törvényszabta kötelessége volt azonos területet máshol beerdősíteni. Ekkor került sor a hullámtérben maradt sásos, pántlikafüves rétek és mezőgazdasági területek beerdősítésére (Nagyrezét, Veránka, Közép- és Alsópörbölly egy része). Szokás volt még a tölgy, kőris mageredetű és nyársarj középerdő üzemmód 60 éves keményfa és 30 éves nyárfa vágáskorral. A telepítések szlapon tölgyel, amerikai kőrissel — ez utóbbit Németországból mint csemetét hozatták 1911—13. között — kései, majd korai nyárral történtek.

A nemesnyártelepítést kizárólag hosszú simadugványal végezték ültető-

fúróval. A dugvány hossza 140—180 cm volt. A vas ültetőfúrót úgy alakították ki, hogy a fúró szárára merőlegesen egy laposvasat szegecseltek, erre lépve az ültető testsúlyával nyomta a fúrót a földbe. Amikor ez a „pedálvas” a talajfelszintet elérte, biztosan elég mély, általában 40—50 cm volt az ültetőlyuk. Ebbe a lyukba került a hosszúdugvány, ami mellé a földet még egy fúrónyomással szorították hozzá. A telepítés öles hálózatban, kb. 2×2 méter, történt. Az ültetést jobbra 1—2 éves kaszáló előhasználat előzte meg. Kisvállalkozók szerződésileg vállalták a terület letakarítását, majd ültetését, kaszálással való ápolását a teljes fű-, illetve szénatermésért mindaddig, amíg ezt a későbbi záródás lehetővé tette. Visszaélések elkerülése végett minden kikaszált dugványért 50 fillér, vagy később 1 pengő kártérítés volt kikötve, díjtalan pótlási kötelezettséggel. Attól, akinek ültetése sikertelen vagy ápolatlan volt, a területet elvették és másnak adták. Kevésföldű kisparasztokból bőven akadt vállalkozó, még a gyakori vízáradásokkal járó kockázatoság ellenére is. A dugványanyagot fiatal, 5—6 méter magas fák koronájának szépnövésű oldalhajtásaiból gyűjtötték, amikor már ilyen állományok voltak.

A volt mezőgazdasági területeken köztes kukoricatermelés folyt. Ugyancsak köztes kukoricatermelés volt az árterülei azon magasabb fekvésű tarvágásainak területén is, amelyek a mai bajai vízmérce szerint 750 cm körüli vízállással, illetve áradással még nem kerültek víz alá. Az ültetéshez való előkészítés, kituskózás stb., tehát az előmunkálatok max. 3 évig tarthattak, majd ültetés után a köztesművelés mindaddig, amíg a fiatalos árnyékolása megengedte, kb. ugyancsak 3 évig. A környék falusi nincstelenjei a területen viskókat építettek, télen-nyáron itt éltek családotól.

Ez az idő már az 1930-as évek eleje, a vadvédelmi kerítések elkészültével és a szarvasok elszaporodásával, illetve az erdőterületekre való szorításával esik egybe. A vadkárelhárítás nem volt tovább mellőzhető. Eleinte inkább a köztesveteményeket védtek. Faoszlopokkal kerítették körül a területeket, ezekre drótot, szétfont, selejtes bányadrótköteleket húztak, mert ez volt a legolcsóbb. A kerítésre zörgő, riasztó bádogdarabokat, fehérre meszelt, szélben mozgó vékony deszkalapokat kötözték. Éjjelenként kolompoltak, tüzeltek, kutyákkal őrizték a közteseket. Ekkor már voltak kisebb csemetekertek és gyökeres dugvánnyal is erdősítettek, napszámberben. Mivel a kukoricás köztesművelés a vízveszély miatt csak magasabb területeken történhetett, a nemesnyárültetések olykor nem nekik való, magas és száraz területre kerültek. Ez rossz fejlődést, kiszáradást okoz és célszerű vágáskor előtti állományátalakítást tesz indokolttá (Felsőpörboly egy része).

A felszabadulás után a mezőgazdasági elő- és közteshasználatokra mind kevesebb vállalkozó akadt. A 3 éves terv kapcsán további erdei réteket telepítettek be nemesnyárral, sokszor a talaj megválogatása nélkül. Ezekből sok maradt eredménytelen. A hullámtérfásítási program 1952—53-ban újabb, értékes erdőnkívüli területeket juttatott nyártelepítésre. Az időbéres munkát 1950-ben teljesítménybéres váltotta fel. Az ültetési munka minősége leromlott, munkaerő hiánya miatt ápolás, tányérozás-kapálás-sarlózás alig történt. A vad téli etetése már előbb megszűnt, az erdősítések vadvédelme szintén. Az erdősítési munka csaknem hiábavaló volt.

1953—55-ben $70 \times 70 \times 50$ cm-es gödrökbe 4×2 méteres (a Felső-Dunaártéren sűrűbb) hálózatban 2—3 éves anyaggal végzett suhángültetésre tértek át a Dunaártér akkori erdőgazdaságai. A suhángokat rőzsekötözéssel, karózással próbálták védeni a szarvastól. Talajelőkészítés és kellő ápolás nélkül az akkor még kézzel kiemelt csonkagyökerű suhángok csak a legjobb termőhelyen vagy

a szarvastól nem károsított területeken vészelték át az 1955—56. évi rendkívüli nyárfarák-károsítást. Az 1956-os jeges árvíz az ezelőtti 75 ha-onkénti 16 db szarvast 2,5 szarvasra csökkentette. Így általában a vadnak jobban megnyitott, pászttás talajelőkészítésre és pászttás kapálásra térhettek rá a Dunaártéren. Ez 4—5 méter sortávolságban sűrűn, 1—1,5 méter tőtávolságra, egyéves gyökérdugvány ültetésével történt.

Senki előtt nem volt kétséges azelőtt sem, hogy a teljes talajművelés biztos sikerű felújítás, de a mezőgazdasági köztesvállalkozás elmaradása, a munkaerőhiány, az erdőgazdaságoknak a fakitermeléssel teljesen leköttöt apparátusa és energiája erre nem adott lehetőséget. Ehelyett legalább pászttákban, a terület egynegyedére korlátozott talajmunka megadásával szintén kielégítő eredményt értek el.

Mindezen küzdelmek eredményeképp láthatunk ma igen szép időszerű, középkorú és fiatalkorú nemesnyárerdőket. Az, hogy az idős nemesnyárainkat napjainkban általában optimális termőhelyen látjuk, valószínűen arra vezethető vissza, hogy elődeink igen komolyan vették a nemesnyarak talajigényességét és kezdetben csak nedves, mély talajokra ültették. Ami viszont olyan helyre került, ahol nem tudott megélni, az fokozatosan kiszáradt, vagy víz okozta kipusztulás miatt eljesen eltűnt. Igen szép állományok dicsérik *Bucsányi József* néhai erdőgondnok munkásságát. Úttörő munka volt, aminek eredményeit mai nemzedékünk élvezzi.

Itt el kell még mondanom, hogy régen a szarvas, mint károsító, korántsem volt annyira az erdőterületre kényszerítve, mint napjainkban, a vadvédelmi kerítésekkel kizárva a mezőgazdasági területek és nagy tájak bebarangolásából és táplálékának igen nagy területen való megszerzéséből. Nemesnyárákon tett károsításai 1931 körül voltak elsősorban szembetűnően észlelhetők.

A régi telepítések, valamint az elődök és a magunk eredményeit, sikertelenségeit összegezve mai szemmel, nagyjából azt igényli a nemesnyár ahhoz, hogy gyorsan nagy és jó fatömeget termeljen, hogy mi is biztosítsuk neki: *a megfelelő termőhelyet, a lehető legjobb talajmunkát, a kellő ápolást, fiatal korában pedig a háborítatlan növekedési lehetőséget.* Hajtáshegyeinek lecsipkedését, a gömb alakú díszbokorra silányító állandó rágást csak a legjobb termőhelyen, ott is sokára és nehezen heveri ki. Növekedése megakad, a fellépő nedvkeringési zavarok folytán rajta elhatalmasodó gyengeségi paraziták végeznek vele. Csak létfeltételeinek optimális biztosításával elégti ki a hozzá fűződő, annyira fontos népgazdasági igényeket.

A panduri 118/m erdőrésztel telepítés-korban súlyosan vadkárosított állománya